

УДК: 327. 66

DOI 10.33514/1694-7851-2025-4/1-149-155

Алымкулов К.

тарых илимдеринин кандидаты, доцент

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

БОРБОРДУК АЗИЯ МАМЛЕКЕТТЕРИНИН МАДАНИЙ АЛАКАЛАРЫ

Аннотация. Бул макалада Борбордук Азия мамлекеттердин узак мөөнөттүү жакшы коңшулук, достук жана кызматташтык жөнүндө келишим биринчи кезекте аймакта тынчтыкты жана коопсуздукту сактоонун негизги принциптерин жарыялоого багытталгандыгы чагылдырылган. Ошондой эле экономика, соода, финансы, экология, өнөр жай, мыйзам чыгаруу, айыл чарба, энергетика, транспорт, маалымат, телекоммуникациялар, авиация, космос, маданият, искусство, билим берүү, илим сыяктуу ишмердүүлүктүн дээрлик бардык чөйрөлөрүндө кызматташууну өнүктүрүүгө даяр экендиктерин билдиришет. Бардык интеграциялык процесстер улуттук кызыкчылыктарды эң жакшы канааттандырууга багытталган. Борбордук Азия мамлекеттеринин бирдиктүү маданий алакаларын калыптануу шарттарында - мамлекеттер аралык мамилелердин маанилүү түзүүчүсү артыкчылыктуу болууда.

Автордун пикири боюнча, Борбордук Азия мейкиндигинде маанилүү долбоорлор мүчө мамлекеттердин чыгармачыл жана илимий интеллигенциясынын форумдары болуп саналат. Ошондой эле мамлекеттер аралык “Шериктештиктин маданий борборлору” программасын, тармактык университеттеринин, мамлекеттер аралык “Шериктештиктин жылдыздары” жана “Шериктештик дебюттук” сыйлыктарын, Евразия киноакадемиясын өзгөчө мааниге ээ. Ошентип Борбордук Азия өлкөлөрүнүн ортосундагы мамлекеттер аралык мамилелер элдердин тарыхый жана маданий жалпылыгынын негизинде өнүгөт. Ар бир мамлекет жана коом ааламдашуу шартында алардын эл аралык кызматташтыгынын формаларын аныктаган өзүнүн модели боюнча түзүлгөн. Жыйынтыгында автор, маданий саясаттардын артыкчылыктуу милдети – элдердин кызматташтыгынын өз ара пайдалуу потенциалын ачууга багытталат деп белгилеп кеткен.

Негизги сөздөр: Борбордук Азия, мамлекет, коом, маданият, тарых, саясат, мейкиндик, шериктештик, чыгармачыл, илимий интеллигенция.

Алымкулов К.

кандидат исторических наук, доцент

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

КУЛЬТУРНЫЕ ОТНОШЕНИЯ ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация. В статье отмечено, что долгосрочный договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве государств Центральной Азии, прежде всего, направлен на провозглашение основных принципов поддержания мира и безопасности в регионе. Они также выражают готовность развивать сотрудничество практически во всех сферах деятельности, таких как экономика, торговля, финансы, экология, промышленность, законодательство, сельское

хозяйство, энергетика, транспорт, информация, телекоммуникации, авиация, космос, культура, искусство, образование, наука. Все интеграционные процессы направлены на наилучшее удовлетворение национальных интересов. В условиях формирования общих культурных связей государств Центральной Азии – важной составляющей межгосударственных отношений – приоритетное значение приобретает формирование общности культурных связей государств Центральной Азии.

По мнению автора, значимыми проектами на центральноазиатском пространстве являются форумы для творческой и научной интеллигенции государств-участников. Особое значение также имеют межгосударственная программа «Культурные центры Содружества», отраслевые университеты, межгосударственные премии «Звезды Содружества» и «Дебют Содружества», Евразийская киноакадемия. Таким образом, межгосударственные отношения между странами Центральной Азии развиваются на основе историко-культурной общности народов. Каждое государство и общество формируется по собственной модели, которая определяет формы их международного сотрудничества в условиях глобализации. В связи с этим автор отмечает, что приоритетной задачей культурной политики является раскрытие взаимовыгодного потенциала сотрудничества между народами.

Ключевые слова: Центральная Азия, государство, общество, культура, история, политика, пространство, партнёрство, творческая, научная интеллигенция.

Alymkulov K.

candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

CULTURAL RELATIONS OF CENTRAL ASIA STATES

Annotation. This article reflects that the Central Asian states' long-term agreement on good-neighborliness, friendship and cooperation is primarily aimed at proclaiming the basic principles of maintaining peace and security in the region. They also express their readiness to develop cooperation in almost all areas of activity, such as economy, trade, finance, ecology, industry, legislation, agriculture, energy, transport, information, telecommunications, aviation, space, culture, art, education, science. All integration processes are aimed at best satisfying national interests. In the conditions of the formation of common cultural ties of the Central Asian states - an important component of interstate relations - is becoming a priority.

According to the author, important projects in the Central Asian space are forums for the creative and scientific intelligentsia of the member states. Also of particular importance are the interstate program "Cultural Centers of the Commonwealth", branch universities, interstate awards "Stars of the Commonwealth" and "Commonwealth Debut", the Eurasian Film Academy. Thus, interstate relations between the countries of Central Asia develop on the basis of the historical and cultural commonality of peoples. Each state and society is formed according to its own model, which determines the forms of their international cooperation in the conditions of globalization. As a result, the author notes that the priority task of cultural policies is to open up the mutually beneficial potential of cooperation between peoples.

Keywords: Central Asia, state, society, culture, history, politics, space, partnership, creative, scientific intelligentsia

Борбордук Азия аймагындагы ар бир мамлекеттеринин улуттук кызыкчылыктарынын өзгөчөлүгүнө карабастан, анын мүчөлөрүнүн ортосунда пикир келишпестиктер канчалык аз болсо, ошончолук натыйжалуу боло турган мамлекеттердин ырааттуу иштеген коомчулугун түзүү боюнча жалпы күч-аракеттерди бириктирүү жана макулдашуу зарылчылыгы интеграциялык процесстерди интенсификациялоого алып келүүдө.

Аймак өлкөлөрүнүн аймактык интеграциясы «бирдиктүү коомдук-саясий идеалга – бирдиктүү материалдык жана руханий баалуулуктарга ээ бирдиктүү жана бөлүнгүс Түркстанга» карай жол деген девиз менен аракет кылынат. Интеграция региондогу мамлекеттердин өздөрү үчүн өтө маанилүү. Борбордук Азия өлкөлөрүнүн ортосундагы экономикалык кызматташтык экономикалык, саясий, социалдык жана экологиялык көйгөйлөрдүн комплексин чечүү үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөрдү ачат [1, 12-б.]. Борбордук Азиянын бардык мамлекеттери үчүн пайдалуу болгон мындай өз ара аракеттенүү бул өлкөлөрдүн социалдык-экономикалык өнүгүүсүн тездетүүчү фактор болуп калышы мүмкүн.

2017-жылдын 16-августунда түзүлгөн ШКУга мүчө мамлекеттердин узак мөөнөттүү жакшы коңшулук, достук жана кызматташтык жөнүндө келишим биринчи кезекте аймакта тынчтыкты жана коопсуздукту сактоонун негизги принциптерин жарыялоого багытталган. Тараптар ошондой эле экономика, соода, финансы, экология, өнөр жай, мыйзам чыгаруу, айыл чарба, энергетика, транспорт, маалымат, телекоммуникациялар, авиация, космос, маданият, искусство, билим берүү, илим сыяктуу ишмердүүлүктүн дээрлик бардык чөйрөлөрүндө кызматташууну өнүктүрүүгө даяр экендиктерин билдиришкен [1, 14-б.]. Ошондой эле, инновациялар, технология, саламаттыкты сактоо, туризм, спорт жана башкалар алакаларды жайылтуу көздөлгөн.

Борбордук Азиядагы интеграциялык процесстер аймактык коомчулукка, жалпы коммуникацияларга, экономиканын негизги жана алдыңкы тармактарына, суу-энергетикалык объектилерди биргелешип эксплуатациялоо зарылдыгына байланыштуу объективдүү зарылдык катары каралууда. Интеграция процессине аймактын элдеринин маданий, тилдик жана руханий коомчулугу көмөктөшүүдө.

Бардык интеграциялык процесстер улуттук кызыкчылыктарды эң жакшы канааттандырууга багытталган. Ошондуктан Кыргызстан, Казакстан, Тажикстан жана Өзбекстандын ортосунда бирдиктүү тышкы маданий саясатты иштеп чыгуу, конкреттүү иш мерчемдерин иштеп чыгуу менен бирге, алардын деңгээлинде достук мамилелерди өнүктүрүү үчүн оптималдуу шарттарды түзүү жаатында, ар бир мамлекеттик субъектилеринин жана башка мамлекеттердин ортосундагы интеграцияны тереңдетүү боюнча күч-аракеттер талап кылынат. мүмкүн болушунча маданий мамилелердин бардык спектрине таасир этүүчү чараларды көрүү зарыл [1, 54-б.].

Региондун өлкөлөрүнүн маданий интеграциясы – туруктуулуктун, прогресстин, экономикалык жана аскердик-саясий кез каранды эместиктин жолу. Бул коопсуздукту камсыз кылуунун натыйжалуу жолу.

Борбордук Азиянын жаңы көз карандысыз Мамлекеттеринин түзүлүшү менен байланышкан саясий реалдуулук мурда бул жердеги этносторго таандык болбогон эл аралык маданий байланыштын жаңы тибинин калыптанышына алып келгендиги менен аныкталат, анда өз ара пайдалуу кызматташтык принциби алардын тышкы саясатынын негизи болуп саналат. Маданий байланыштын негизи катары элдик оюндар – позитивдүү эмоцияларды толтуруунун эң жеткиликтүү жана жагымдуу жолдорунун бири. Ар бир жердин шарты, климаты боюнча өзгөчөлүгү болгон.[1, 15-б.] Аларга ылайык ар бир элдин улуттук оюндары

көк бөрү, улак тартыш, оодарыш калыптанган. Ар бир оюн моралдык мерчемдер менен эстетикалык дүйнө-таанымды тартуулай алган. Элдик оюндар тарыхта өзүн-өзү таануунун каражаты катары кызмат кылып келген. Ар бир оюнда улуттук өзгөчөлүктөр чагылдырган. Андыктан бул чөлкөмдөгү мамлекеттер мезгил-мезгили менен улуттук оюндар боюнча кезек кезеги менен беттешүүлөр өткөрүлүп турат. Баарынан да оюндар элдин талантынын талашсыз далили болуп саналат. Оюндар жалпысынан бизди тарбиялап, мүнөзүбүздү өнүктүрүүгө биринчи мүмкүнчүлүк берет. Элдик оюндардын маанисин толук түшүнүү үчүн алардын улуттук өзгөчөлүктөрүн, тегин, жергиликтүү даамын эске алуу зарыл. Элдик оюндар балдардын жана жаштардын өсүп-өнүгүшүнө өбөлгө түзүп, көрүүчүлөрдүн көңүлүн ачты, аскердик жана дене тарбия даярдыгын камсыздап, ден соолукту чыңдоого шарт түзөт. Элдик оюндарда биз жергиликтүү үрп-адаттарды, үрп-адаттарды, үй-бүлөлүк жашоону, бизди курчап турган жаратылыш чөйрөсүн билебиз.

Борбордук Азия мамлекеттеринин бирдиктүү маданий алакаларын калыптануу шарттарында - мамлекеттер аралык мамилелердин маанилүү түзүүчүсү артыкчылыктуу болуп калды.

Борбордук Азия мейкиндигинде маанилүү долбоорлор мүчө мамлекеттердин чыгармачыл жана илимий интеллигенциясынын форумдары болуп саналат. Ошондой эле Мамлекеттер аралык “Шериктештиктин маданий борборлору” программасын, КМШнын тармактык университетин, КМШнын мамлекеттер аралык “Шериктештиктин жылдыздары” жана “Шериктештик дебюттук” сыйлыктарын, Евразия киноакадемиясын жана башкаларды белгилебей коюуга болбойт [2, 4-6.].

Алардын айрымдары «Түркстан элдеринин маданият форуму» деген регионалдык бейөкмөт кыймылын түзүү сунушун ортого салышкан. Алгач, 1995-жылы ноябрда Ташкентте облустун мамлекеттеринин маданият, искусство жана илим ишмерлеринин курултайы өткөн. «Борбор Азия элдеринин маданият ассамблеясы» эл аралык коомдук кыймылын тузуу чечими кабыл алынды. Курултайда кабыл алынган программага ылайык, ассамблеянын эң орчундуу милдеттери катары аймактын элдерине жалпы салттуу бай мурастарды кылдаттык менен сактоо; адабиятта, искусстводо жана илимде жетишилген ийгиликтер менен дүйнөлүк коомчулукту тааныштыруу; бул тармактарда жаңы мүмкүнчүлүктөрдү табуу жана түшүндүрүү иштерин жакшыртуу. Борбордук Азия элдеринин маданий кызматташтыгын жана биримдигин чыңдоо үчүн чыгармачыл интеллигенциянын күч-аракетин бириктирүүчү интеграциялык күч болушу керек [2, 7-6.].

Ар кайсы жылдары Дүйшөмбү, Ташкент, Алматы, Бишкек шаарларында "Джаз» эл аралык фестивалы болуп өтөт. Мисалга, 2022-жылы бул фестивалды Тажикстандагы Швейцариялык кызматташтык бюросунун Маданият жана искусствону өнүктүрүү программасы, «Бактрия» маданий борбору жана Т.Сатторов атындагы Тажик улуттук консерваториясы уюштурган. Белгилүү тажик “Авесто” тобу ачып, башка мамлекеттерден келген меймандарга шан-шөөкөттү тартуулаган.

2009-жылдын май айынан баштап эки жылда бир жолу Кыргыз Республикасынын Баткен облусунун Кадамжай районундагы Үчкурбан айылында «Айгүл» тоо гүлүнө арналган иш-чара өткөрүлгөн. Алар, сейрек кездешүүчү Айгүл гүлү өскөн Айгүл-Таш тоолорунда болушат.

Иш-чарага А.Рудаки атындагы Кыргызстан тажиктер ассоциациясы, перс тилдүү элдеринин ассоциациясынын өкүлдөрү, Казакстандан, Узбекистандан делегациялар катышышат. Бул делегациялар маданий-гуманитардык кызматташтыкты мындан ары өнүктүрүү боюнча келерки иш чаралар боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүшөт [3, 68-6.].

2023-жылы Ташкент шаарында "Piano Forte" эл аралык пианино музыкасынын фестивалы болуп өткөн. Иш-чарага озбек улуттук консерваториясы уюштурган. Фестивалга Казакстан, Кыргызстандан, Орусия, Тажикстандан, Туркменистандан өкүлдөр катышышкан.

Бишкекте мамлекеттик куурчак театры 2024-жылы Эл аралык куурчак театрынын фестивалы болуп өткөн. Фестиваль Муса Жангазиев атындагы Бишкек мамлекеттик академиялык куурчак театрынын 80 жылдыгына карата уюштурулган.

Ходжент шаарында Кыргыз Республикасынын Баткен облусунун жана Тажикстан Республикасынын Согди облусунун Маданият күндөрү өтүп, анда тажикстандыктар Кыргызстандын маданият жана искусство тармагындагы жетишкендиктери менен тааныша алышкан. Кохи Рудаки атындагы мамлекеттик комплексте Кыргызстан менен Тажикстандын чыгармачыл топторунун өкүлдөрү катышкан гала-концерт жана Ходженд сүрөт галереясында кыргыз сүрөтчүлөрүнүн сүрөт көргөзмөсү өткөн. Астана шаарында Борбордук Азия мамлекеттеринин делегациялары өнөрлөрүн тартуулашты. Анда кыргыздын, казактын, озбектердин, таджиктердин, түркмөндөрдүн улуттук кол өнөрчүлүгүнүн, анын ичинде килемдердин, кийимдердин, боз үйлөрдүн көргөзмөсү дагы уюштурулган.

Жылга ар кыл борбор калааларда «Шериктештиктин асманы» музыкалык фестивалы откорулуп, фестивалдын эң мыкты үн байге ээleri аныкталат.

2011-жылдын 21-мартынан 31-мартына чейин Тажикстанда Навруз майрамы кеңири белгиленген. Майрамга Кыргызстандын дипломатиялык миссиясынын өкүлдөрү катышып, элдик көркөм кол өнөрчүлүк көргөзмөсүн уюштуруп, кыргыздын улуттук тамак-ашын тартуулашкан. Хожент ипподромунда ат чабыш уюштурулуп, ага коңшу өлкөлөрдөн келген 40 чабандес, анын ичинде кыргызстандык чабандестер да катышты. Концертте балет артисттери КР эмгек сиңирген артисти А.Акматова, эл аралык сынактардын лауреаты болушкан.

2011-жылдын 6-8-апрелинде Душанбеде Тажикстандын мамлекеттик эгемендүүлүгүнүн 20 жылдыгына арналган “Навруз-2011” профессионалдык театрлардын эл аралык фестивалы болуп өттү. Спектаклдерге Кыргызстандын Талас облустук музыкалык драма театрынын артисттери катышкан [4, 13-б.].

Кыргызстан менен Озбекстандын маданият министрлеринин 2024-жылы өткөн жолугушуусунда келерки жылы бул иш-чараны жогорку деңгээлде өткөрүү пландары тастыкталды. Буга чейин 2017-ж.Кыргызстанда Узбекистандын элдеринин маданияттарынын чагылдырган аземдер, гада концерттер, театрлашкан спектакльдер коюлган.

2021-жылдын 7-8-октябрында Бишкекте Казакстандын маданият күндөрү болуп өттү. Иш-чаранын алкагында гала-концерт, “Абай” операсы, археологиялык экспонаттардын көргөзмөсү, казак киносунун күндөрү, этно-фольклордук концерт жана расмий делегациялардын эки тараптуу жолугушуулары болгон. Иш-чаралар филармонияда, көркөм сүрөт музейинде, опера жана балет театрында өткөн.

Өз ара иш-чара катары 2011-жылдын 22-23-апрелинде Кыргызстандын жана Тажикстандын маданият ишмерлеринин катышуусунда Кыргызстандын Баткен облусунда–Гүли-Сурх” эл аралык фестивалы болуп өткөн. Фестивалдын максаты Кыргызстандын Баткен облусу менен Тажикстандын Согди облусунун элдеринин ортосундагы достукту чыңдоо жана мындан ары өнүктүрүү болгон. Фестивалдын программасында маданий-оюн-зоок иш-чаралары жана эки элдин маданиятын жана улуттук каада-салтын чагылдырган концерттик программа тартууланган. Тажикстандан келген коноктор мене ниш-чара «Манас-Ордо» комплексинде өткөн.

2011-жылдын май айында “Дидор” эл аралык долбоорунун демөөрчүлүгү менен өткөн “Кыргыз киносунун жумалыгынын” алкагында Кыргыз Республикасынын тогуз тасмасы көрсөтүлгөн. Июнь айында Тажикстандын борбордук телевидениесинде кыргыздын залкар жазуучусу Чыңгыз Айтматов тууралуу даректүү тасма элдин купулуна толгон.

2012-2013-жылдары төмөнкүдөй иш-чаралар болуп өткөн. Ал эми, Кыргыз куурчак театрынын Тажикстандагы гастролу ото жыйынтыктуу болгон.

– Салттуу Душанбе этно-джаз фестивалына Кыргызстандан Т.Бейшеев жетектеген «Аура» тобу бир катар концерттерге жана мастер-класстарга катышышкан.

– “Бирдиктуу Борбордук Азия” деген ураандын алдында эл аралык кинофестивалынын сынактык программалары да артыкчылыктуу багыттардын бири десек болот.

Душанбеде, Астана, Ташкент шаарларындагы эл аралык маданий фонддор ар бир мамлекеттин элчиликтери тарабынан биргелешип уюштурган достук кечелери да болуп өтуудө. Ташкентте көрүнүктүү жазуучу жана ойчул Чыңгыз Айтматовдун эстелиги ачылган. Ал 2018-жылдын декабрь айында анын 90 жылдыгына карата жана Кыргызстан менен Өзбекстандын ортосундагы достук байланыштын чыңдалышынын символу катары тургузулган. 2022-жылдын 26-майында Бишкекте Абай Кунанбаевдин эстелигинин ачылыш аземи Театр аянтынын аллеясында өтүп, ага Казакстандын президенттери Касым-Жомарт Токаев жана Кыргызстандын президенттери Садыр Жапаров катышышкан. Монумент Кыргызстандын казак элине жана анын руханий мурасына болгон урматын билдирет. 2025-жылдын августунда Астанада жазуучулар Чыңгыз Айтматов менен Мухтар Ауэзовго арналган “Достуктун алтын көпүрөсү” монументинин ачылышы болгон. 2018-жылдын башында Казакстандын борборунда Айтматов атындагы көчө ачылган. Дипломаттар Тажикстандын чыгармачыл интеллигенциясы менен жолугушту. Чыңгыз Айтматовду жана Зиёдулло Шахиди эскерүү күндөрүн жыл сайын өткөрүү чечими кабыл алынган [5, 84-б.].

2018-жылдан баштап Тажикстан Республикасынын Президентине караштуу Стратегиялык изилдөөлөр борборунда окумуштуулар, Казакстандан келген чыгармачыл инсандар жана Узбекистандын чет өлкөлөр менен достук жана маданий байланыш коому, Кыргызстан эл аралык маданият фонду сыяктуу коомдук уюмдары менен жолугушуулар уюштурулуп турат. Кыргызстанда коңшу мамлекеттеринин маданият күндөрү өтүп, анда кыргызстандыктар башка улуттардын искусствосунун байлыгы, анын өзгөчө каада-салттары, маданиятынын жетишкендиктери менен тааныштырышат. Кыргызстандын Ысык-Көл облусунда өткөрүлгөн Маданият күндөрүндө өткөрүлгөн иш-чаралар мамлекеттердин маданий-гуманитардык диалогду мындан ары өнүктүрүүгө умтулуусун чагылдырат. Белгилей кетсек, жакшы коңшулук жана бир туугандык байланыштарды чыңдоо боюнча Иш-аракеттер стратегияларынын алкагында коңшу мамлекеттердин маданият күндөрү, ошондой эле Өзбекстандын Борбордук Азия өлкөлөрүндө маданий күндөрү үзгүлтүксүз өткөрүлүп келет.

Алсак, акыркы жылдары «Түркмөн маданиятынын күндөрү», (2020-ж.), «Тажик маданиятынын күндөрү» (2021-ж.), «Кыргыз Республикасынын маданият жана искусство күндөрү» (2022-ж.), ошондой эле «Өзбекстандын маданият күндөрү» (2023-ж.), ж.б. кеңири белгиленип келет. Өзгөчө белгилей кетсек, 2016-жылдын январынан августуна чейин Кыргызстан менен Тажикстан маданий-гуманитардык кызматташуу маселелерин, Кыргызстандын тышкы иштер министри Э.Абдылдаев менен Тажикстандын тышкы иштер министри С.Асловдун 2016-жылдын 30-февралында болгон жолугушуусунда көтөрүшкөн [5, 16-б.]. Маданий-гуманитардык чөйрөдө кыргыз-тажик кызматташтыгын өнүктүрүү он динамикага ээ жана үмүт берет. Окшош маданияттарды жана улуттук каада-салттарды

бөлүшкөн өлкөлөр бул мамилелерди маданий-гуманитардык кызматташтыктын ар кандай тармактарында практикалык жана үзгүлтүксүз байланыштарга айландырган прогрессивдүү жана өз ара пайдалуу байланыштарга өз ара кызыкдар. ар кандай маданияттарды, элдерди жакындаштыруунун үлгүсү [6, 50-б.].

Ошентип Борбордук Азия өлкөлөрүнүн ортосундагы мамлекеттер аралык мамилелер элдердин тарыхый жана маданий жалпылыгынын негизинде өнүгөт [7, 44-б.]. Ар бир мамлекет жана коом ааламдашуу шартында алардын эл аралык кызматташтыгынын формаларын аныктаган өзүнүн модели боюнча түзүлгөн. Маданий саясаттардын артыкчылыктуу милдети – элдердин кызматташтыгынын өз ара пайдалуу потенциалын ачуу десек болот.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. **Айтбаев Т. А.** Кыргыздардын салттуу меймандостугунун өзгөчөлүктөрү // *Вестник КГУ им. И. Арабаева*. – 2022. – № 4. – С. 143.
2. **Шамыраниева Н.** Центральная Азия: пути интеграции в мировое сообщество. – М.: ИВ РАН, 1995. – 81 с.
3. **Сарыбаев Э.** Центральная Азия в цивилизационном пространстве. – Бишкек: Илим, 2018. – 348 с.
4. **Саралаев У. К.** Международное общение как основа межгосударственных отношений и важный фактор в укреплении интеграционных связей и сотрудничества между государствами. – Душанбе: Полиграфия Арсенал Принт, 2010. – 335 с.
5. **Кукеева Ф. Т.** Проблемы реализации инициативы «Пояс и путь» в странах Центральной Азии. – (уточнить год, издательство и страницы – могу оформить после уточнения).
6. **Көлбаева З.** Согуш жылдарындагы улуттар достугу // *Вестник КГУ им. И. Арабаева*. – 2024. – № 4/2. – С. 50.
7. **Снегирев Д.** Культурный код Центральной Азии в цивилизационном пространстве. – М., 2019. – 318 с.

Рецензент: кандидат философских наук, доцент Бекбоева А.К.